

NORGES
MUSEUMSFORBUND

Kultur- og kirkedepartementet
Sølvi Aalbu Helmersen
Postboks 8030 Dep
0030 Oslo

Oslo, 24. 07. 08

”KULTURHÅNDVERK – AVTRYKK FRA FORTIDEN, UTTRYKK FOR ØYEBLIKKET, GRUNNLAG FOR FRAMTIDEN”

Jeg viser til telefonsamtale og oversender som avtalt enkelte synspunkter på ovennevnte rapport. Dette notatet kunne selvsagt vært mer gjennomarbeidet, men en rekke av aktørene – i og utenfor museene – er på ferie.

Begrepet kulturhåndverk

Vi registrerer at flere høringsvar er kritiske til å innføre begrepet kulturhåndverk. Vi deler denne skepsis. Begrepet klinger ikke godt i våre ører, og vi er usikre på om begrepet er noe mer klargjørende enn det innarbeidede begrepet tradisjonshåndverk.

Museene og tradisjonshåndverk

Utredninga behandler i liten grad den kompetanse og de potensiale museene har. Tvertimot knytter rapporten museer tildels til noe negativt og til noe tilbakeskuende: *”Tradisjonelt håndverk, små og verneverdige fag, kulturminnevern og lignende begreper fører gjerne tankene våre til noe gammelt, noe **musealt** som hører fortiden til.”* (s. 8) og *”...**et musealt »image»...**”* (s. 38).

Generelt mener Museumsforbundet at en sterk museumssektor sammen med det frivillige kulturminnevern er viktige fundamenter for et sterkt kulturminnevern. Museumsreformen har ført til sterkere fagistitusjonar med til dels tematisk og regionalt ansvar, derfor er det nå lettere å organisere arbeidet.

Jeg tillater meg å klippe litt i høringsuttalelsen fra Hordaland fylkeskommune:
”Fleire har peika på at musea sitt arbeid med innsamling og dokumentasjon om handverk og gjenstandar primært har hatt ei teoretisk tilnærming og i alt for liten grad har teke på alvor den prosessuelle kunnskapen knytt til handverk. Både museumshandverkarar og andre museumstilsette (historikarar, etnologar, profesjonskonservatorar osv) utfører likevel viktige oppgåver i høve bevaring og dokumentasjon og som utøvarar av handlingsboren kunnskap. Fylkesdelplanen legg stor vekt på å sikre og å utvikle kompetansen for dette i samråd med musea. Eit stort

gjenstandsmateriale knytt til kulturhandverk vert oppbevart og sikra i institusjonane. Musea sine samlingar dokumenterer feltet og kan gje grunnlag for forskning om handverk og teknikkar som er gløymde, der tradisjonsberarane er vekke, og der kjeldematerialet bør granskast på nytt. Kunnskapen knytt til handverk må styrkast i musea og koblast saman med dokumentasjon og kulturhistorisk granskning i brei forstand. Statleg og regional satsing på kulturhandverk må ta høgd for dette slik at musea si rolle i høve til kulturhandverka vert styrka.”

Håndverkskompetansen kan med fordel bygges ut slik at de konsoliderte museene blir kunnskapssentra og kan gi råd og veiledning til mindre museer, kommuner, huseiere og håndverkere i hele sin region. Vi ser det også som aktuelt for museer å selge slike tjenester. Vi vil i den sammenheng henvise til ordninga i Hordaland, hvor fylkeskommunen finansierer bygningsvernkonsulenter ved flere av regionmuseene. Andre museer har spesialkompetanse innen andre former for håndverk.

Museene driver generelt en mangfoldig virksomhet. Bl.a. har museene ansvar for en rekke fartøyer, ca. 5500 verneverdige bygninger og flere teknisk-industrielle anlegg, for å nevne noe. For at museene skal være i stand til å ta vare på de mange historiske bygningene er det helt nødvendig med omfattende kompetanse innen håndverk og restaurering.

Mange museer er engasjert i bevaring av bygninger og anlegg og ser dette som en viktig oppgave. Museene gjør dette både gjennom å erverve bygninger og anlegg, og å ta på seg vedlikeholdsansvar, gå inn i samarbeidstiltak og engasjere seg som pådriver og rådgiver. Det er altså en glidende overgang mellom det å eie og drive egne bygninger og anlegg som en del av museumsoppgaven, og det å delta aktivt i kulturminnevernet utenom museene.

Vi vil også framheve at det finnes tradisjonshåndverk som ikke er knyttet til bygninger og anlegg, som for eksempel instrumentmaker, ulike andre gjenstandsmakere og småfag. Mange av disse tradisjonshåndverkene har nært samarbeid med museene gjennom samlingsforvaltning og formidling.

Det er ei utfordring å samle kompetansen og å videreformidle kunnskapen der den fins. Her er det regionale og lokale forskjeller som vi mener det er viktig å ha kunnskap om, skjønne bakgrunnen for og å videreformidle. Men samtidig er det behov for et felles forum for å utvikle metoder og sammenlikne egne resultat, og å samarbeide med andre gjennom ulike nettverksløsninger.

Et viktig spørsmål er hvem som skal finansiere videreutvikling, vedlikehold og formidling av denne kompetansen. Spørsmålet blir stilt fordi denne kompetansen ikke er gratis, og fordi det ikke er mulig å finansiere et slikt arbeid bare gjennom kursavgifter og salg av tjenester. Det finnes et vekslende marked for ulike produkt fra et slikt arbeid, men for mindre håndverksbedrifter blir kostnadene ofte for store om de både skal bære kurskostnadene, sitt eget tap av arbeidsfortjeneste ved å være borte fra arbeidet.

Flere museer besitter stor håndverkskompetanse når det gjelder restaurering innen tømring, muring, taklegging, rapping, tapetisering, maling, smiing m.m. Særlig de store og mellomstore friluftsmuseene har en stor bygningsmasse å ta vare på, og har fokusert på gode håndverkere i staben for å kunne ivareta oppgavene på en tilfredsstillende måte.

Som en følge av UNESCOs konvensjon om immateriell kulturarv, har fokuset på det immaterielle økt. Det er viktig å synliggjøre at håndverkskunnskap har en sentral plass i forståelsen av immateriell kulturarv. På samme måte som vi tar vare på gjenstander, må vi ta vare på kunnskapen som ligger bak framstillinga av dem. Håndverkskunnskap er i sin natur handlingsbåren, og for å ta vare på denne kunnskapen, er det viktig å ha håndverkere som utøver faget. Vi må også ha fokus på overføring av kunnskap til nye håndverkere gjennom blant annet lærlingeordningen og andre program for kunnskapsoverføring.

Mange museer har som nevnt ansatt håndverkere til å ta seg av restaurering av kulturminner og museumsgjenstander, men det foregår også bevaring av håndverkskunnskap gjennom mer tradisjonelle prosesser. Et eksempel er Hardanger fartøyvernsenter hvor det er både småbåtbygger, smed og reipslager. Disse håndverkerne finansieres hovedsakelig gjennom sin kommersielle virksomhet, i tillegg til noe museumsmidler. Her blir håndverket tatt vare på gjennom praktisk utøvelse, og knyttes opp mot forskning og dokumentasjon av fagene. Museumsmidlene gir mulighet for formidlingsvirksomhet, som man ellers ikke ville funnet økonomisk rom til å gjøre. Denne praktisk orienterte formidlinga av håndverkskunnskapen er viktig for synliggjøring, og for å skape forståelse og spre kunnskap om fagene. På denne måten blir museene ramme for en tett samhandling mellom håndverker og akademiker, mellom teori og praksis.

Museumsnettverk

I kjølvannet av museumsreformen er det opprettet flere museumsnettverk. *Nasjonalt nettverk for bygningsvern på musea (Byggnettverket)* er ikke nevnt i rapporten, men nettverket består av 24 museer og er ledet av Ryfylkemuseet: <http://www.ryfylkemuseet.no/index.php?Lang=NO&ID=75> . Byggnettverket har vanligvis to nettverksmøter i året.

Et annet aktuelt museumsnettverk er ledet av Maihaugen, og har ansvar tradisjonshåndverk. Dette nettverket består av 20 museer og institusjoner over hele landet, herunder Norges Husflidslag. Håndverksnettverket har et eget nettsted: www.handverksnett.no , hvor kurs, seminarer og rapporter blir lagt ut - i samarbeid med Norsk Håndverksutvikling. Kursene er også åpne for eksterne deltagere som for eksempel næringsliv og private, og tar sikte på å bygge ut nettverk med lokale håndverkere i de ulike landsdeler.

I tillegg er det et nyopprettet nettverk for tekstil og drakt i regi av Valdresmusea/Bunad- og folkedraktrådet. Ringve har forøvrig ansvar for det nasjonale nettverket for musikk og musikkinstrument. Dette nettverket har gjort en stor jobb i kartlegging av kompetanse og samlinger innen det omfattende begrepet instrument.

Håndverkskompetanse og utdanningssystemet

Vi tror at det er viktig å kople museenes håndverkskompetanse opp mot utdanningssystemet. Vi tror også at det kan være gunstig for museene å samarbeide med andre forskningsmiljøer som for eksempel høyskoler.

Nidaros Domkirkes Restaureringsarbeider (NDR) er et nasjonalt kompetansesenter for bevaring av eldre bygninger i stein, og samarbeider med Høgskolen i Sør-Trøndelag (HiST) om et Bachelor-studium i Bygningsvern og restaurering. HiST har det administrative og faglige ansvaret for studiet. Studiet er en tverrfaglig utdanning, tilpasset flere yrkesgrupper som arbeider med restaurering og bevaring av vår eksisterende bygningsmasse, både i stein og tre. Studieplanen bygger på

opplæringsplanen som NDR har utviklet, samt pensum fra EVU utdanningen ved HiST.

Her følger et innspill fra Glomdalsmuseet: *"Museet er godkjent som opplæringsinstitusjon i møbelsnekkerfaget. En av våre håndverkere har tatt svennebrev etter gjennomgått læretid her hos oss. Derved hadde vedkommende fått en toårig innføring i museenes måte å tenke på før han ble ansatt. Samme person har senere tatt nødvendige kurs i fylkeskommunal regi for å være opplæringsansvarlig ved institusjonen. Museet har meget gode erfaringer med denne måten for opplæring av personell. Det viktige med ordningen er at en lærling etter endt opplæringsperiode avlegger svennebrev for prøvenemnda i fylket på ordinær måte og kommer ut med en fullverdig utdanning. Vi tror dette er en god måte å utdanne museumshåndverkere på. De får en lengre tids innføring i museenes tenkemåte og arbeid, samtidig som de får en fullverdig utdanning som gir de samme jobbmuligheter som om du er lærling i en hvilken som helst annen lærebedrift. Selv om museet vårt bare har godkjenning som opplæringsbedrift i møbelsnekkerhåndverket, er jeg overbevist om at samme ordning fint kan benyttes i forhold til andre relevante håndverk som malerfaget, tømrerfaget og murerfaget."*

Randsfjordsmuseene v/Lands museum har i flere år drevet utdanningstilbud på bachelornivå innen bygningsvern i samarbeid med Høgskolen i Sør-Trøndelag og Riksantikvaren. Valdresmusea ved Bunad- og folkedraktrådet driver Drakt og samfunn I og II sammen med NTNU på bachelornivå, og eget kursopplegg på Bunadstilvirking i samarbeid med Norges Husflidslag, Norges Ungdomslag, Folkekulturforbundet og Norsk Handverksutvikling (se under), dette er ikke kompetansegivende.

Noen fagområder krever stor grad av ferdigheter, dette er ikke lært i ei håndvending, ofte er det snakk om videregående spisskompetanse i tillegg til fagbrev. En del av det å være tradisjonshåndverker innebærer også det å ha kjennskap til lokale og regionale forhold, produsenter, ulike tradisjoner, materialtilgang – og utøving/bruk av "produktet", for eksempel ei folkedrakt, en langeleik. Det er i mange tilfelle snakk om en enestående kombinasjon av kunnskap og ferdighet som man må bygge opp over tid. Det er forskjell på lokal forvaltning av nasjonal arv og nasjonal forvaltning av lokal tradisjon. Museene med sine store samlinger og dokumentasjonsmateriale passer således ypperlig for tradisjonshåndverkere, men det må utvikles støtteordninger som gjør det mulig for regionmuseene å bygge opp denne kompetansen. Stipend- og lærlingeordninger bør utvikles – gjerne i regi av musea.

Det bør finnes opplæringsinstitusjoner spredt over hele landet. Erfaringsmessig rekrutteres de fleste håndverkere forholdsvis lokalt. De største museene med god håndverksmessig kompetanse bør vurderes med henblikk på kursing av personale slik at disse institusjonene kan godkjennes av fylkeskommunene som opplæringsinstitusjoner. En tømrer som kommer fra videregående skole med læretid hos en vanlig kommersiell håndverksbedrift, har i liten grad kompetanse på tradisjonelt byggeskikk. Derfor vil man ved å få godkjent museer som lærebedrifter kunne skreddersy den praktiske utdannelsen. Dette vi også gi god kompetanse for tømre og andre relevante fag sett i relasjon til kulturminnevernarbeidet og det stadig økende behovet for håndverkere med kompetanse innenfor restaurering av antikvariske bygninger i det private markedet. Dette behovet kom klart til syne etter storflommen i 1995 på Østlandet. Her var det Riksantikvaren som fulgte opp forskjellige private bedrifter som stod for restaurering av flomskadde verneverdige bygninger. Uansett synliggjorde flommet et stort behov for antikvarisk kompetanse blant private håndverksbedrifter.

I enkelte distrikter har en svært god erfaring med opplæring av lokale håndverkere. Riksantikvaren har for eksempel holdt kurs over flere uker for håndverkere i Vadsø, og flere bedrifter deltok. Nå er det riktignok bare to enmannsbedrifter som virkelig driver dette, men det har virket bevisstgjørende også på andre. Men med bare to håndverkere er det skrikende mangel i Finnmark på slik arbeidskraft. Flere kurs vil være nødvendige. Museene vil ved tilførte midler kunne fungere som kompetansesentra for bygningsvern, handverk og konservering (jfr. ordning i Hordaland).

Det er nødvendig at det finnes godkjenningsordninger for at håndverkere får realkompetanse for sine *praktiske ferdigheter*. Håndverkerkompetanse bør kunne likestilles med tradisjonell akademiske kompetanse.

Den kanskje største trussel for kulturminnene er når de går ut av bruk, for eksempel ved fraflytting - hvor bygninger går ut av bruk eller bygdesamfunn fraflyttes. Det er derfor et viktig delmål for kulturminneforvaltninga å delta i arbeidet med å skape muligheter for folk til å bruke kulturminnene. En må i tillegg til å ta vare på kulturminner og kulturmiljøer gjøre det mulig for folk både å bruke og holde i hevd denne kulturarven. Dette må kunne skje ved egeninnsats og med bistand av kompetente fagfolk – hvoriblant dyktige håndverkere. Det må erkjennes at fortiden ikke kan fryses, men må leves og forstås i nåtida.

Etterspørsel og pris kan ikke alene styre produksjon og utvikling. Det bør utvikles systemer for kvalifisering og vurdering av kvalitet.

- Næringsutvikling må skje på kulturhåndverkernes premisser
- Det bør etableres et verdiskapingsprogram for kulturhåndverk
- Det bør fokuseres på momsreglement mht kulturhåndverkernes rammevilkår.

Norsk Handverksutvikling (NHU)

NHU skal ta hånd om dokumentasjon av ulike håndverkstradisjoner, og dessuten foreta kurs og opplæring innen små og verneverdige fag.

Utredninga anbefaler bla. følgende (s. 11):

Oppgaver, tiltak og ansvar er i dag spredt på mange frittstående enheter.

- *Det bør etableres en nasjonal koordinerende enhet med overordnet ansvar for kulturhåndverkernes kultur-, nærings- og opplæringsvirksomhet. Enheten må samarbeide med alle involverte departement.*
- *Det bør i forlengelsen av denne enheten etableres et nasjonalt nettverk av regionale kompetansesentra.*

Museumsforbundet er enig i at det er "...Norsk Handverksutvikling som kanskje er best rustet til å bygges ut for å fylle en funksjon som nasjonal koordinerende enhet."

Rapporten kommenterer NHU og dels forholdet til Maihaugen: "Norsk handverksutvikling er på mange måter en frittstående enhet, men sett utenfra oppfattes den likevel som et "underbruk" av Maihaugen og får dermed **et musealt "image"** (vår utheving) som mange i fagmiljøene er kritisk til. Om Norsk Handverksutvikling skal bli den samlende nasjonale enheten må tilknytningen til Maihaugen løses opp og Norsk Handverksutvikling må bli en selvstendig institusjon. Dette er viktig for at den nye nasjonale enheten skal få nødvendig kredibilitet i fagmiljøene."

Vi tar synspunktet til etterretning, men det kan også argumenteres for at samspillet mellom NHU og Maihaugen har vært en styrke for begge, der NHU blant annet drar veksler på støttefunksjoner som IT, økonomistyring og regnskap. Dette har blant annet muliggjort handverksnettverket og NHUs offensive satsing på web. Se www.nhu.no og www.handverksnett.no

Forholdet til Kulturhistorisk byggnettverk

Rapporten nevner så vidt Kulturhistorisk byggnettverk som er under oppbygging. Ei arbeidsgruppe nedsatt av Miljøverndepartementet våren 2007, har utarbeidet rapporten "*Kulturhistorisk byggnettverk*".

Etableringa av dette nettverket er ei oppfølging av "*St.meld. 16 (2004-2005): "Leve med kulturminner"*" (Kulturminnemeldinga) og "*St.meld. nr.26 (2006-2007: Regjeringens miljøpolitikk og rikets miljøtilstand*". Arbeidsgruppas mandat var å komme med anbefalinger på følgende områder:

1. *Kjerneoppgaver for sekretariatet*
2. *Register for kulturhistorisk håndverks- og rådgiverkompetanse – oppbygging, løpende oppdatering og kvalitetssikring*
3. *Interesse og faglig bidrag fra de kulturhistoriske kompetansemiljøene vil være helt nødvendig for at kunnskapsnettverket skal få tyngde og bli brukt – hvordan sikre deres engasjement*
4. *Prosjekt / permanent ordning med tidshorisont og finansiering*
5. *Hva trengs av ressurser under oppbyggingsperioden (prosjekt) og synspunkter på permanent ordning*

Etter Museumsforbundets oppfatning bør også denne rapporten innarbeides og koordineres i forhold KKD's videre arbeid, og vi vedlegger rapporten i forståelse med Miljøverndepartementet.

Samtidig er det viktig å presisere at dette gjelder tradisjonshåndverksfag knyttet til bygningsvern. Tilsvarende finnes det også andre håndverk som står svakt og som fortjener mer kartlegging og fokus enn det som har kommet fram så langt.

Vi har også vært i kontakt med Kunnskapsdepartementet, som opplyser at de har lite utviklet strategi på forholdet mellom håndverk og museer. Dette innebærer også at KKD bør innarbeide museene i det videre arbeidet med tradisjonshåndverk.

Vi stiller gjerne opp for å utdype ovennevnte betraktninger!

Vennlig hilsen
Tron Wigeland Nilsen (sign.)
generalsekretær
Norges museumsforbund
Tlf. 2299 3130/33
www.museumsforbundet.no

Kopi:
ABM-utvikling